КИТАЙСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА

UDC 398.2(477:581):001.82
DOI https://doi.org/10.51198/chinesest2026.01.5

RELATIONSHIP BETWEEN FOLKLORE AND PLOT INDEXES OF FOLK TALES OF CHINA AND UKRAINE: ANALYSIS OF THE FIRST EDITIONS

S. Karpenko ©
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
Bila Tserkva National Agrarian University
8/1 Soborna Square, Bila Tserkva, 09100, Ukraine
svitlanka_nova@ukr.net
https://orcid.org/0000-0003-0700-2036

The article raises the issues of the specifics of compiling one of the first indexes of Chinese folk tales plots in comparison with the European tradition of their indexing. In the comparative aspect, the Ukrainian and Chinese themes of the fairy tale genre, its variability and specificity are highlighted. Given the purpose and objectives of the study, the article uses historical-typological, descriptive, culturological methods and the method of analysis. With the help of historical and descriptive methods, two rare editions were considered − one of the first indexes of Chinese fairy tales (1937) and a collection of texts of Chinese folk tales (1921); the culturological method contributed to the excursion into the folk fairy tale tradition of China and Ukraine, which allowed a better understanding of the common and distinctive features of the two ancient cultures; the methods of analysis and typology contributed to the formation of conclusions.

As a result of the study, common and distinctive features were identified in Ukrainian and Chinese folk tales at the level of plots, characters, moral values, and cultural concepts. It was also possible to analyze the main motifs and plots using the ATU (Aarne-Thompson-Uther) classification system and the index of V. Ebergard («Typen chinesischer Volksmärchen» (FFC 120). Helsinki, 1937). The conditions for indexing fairy tales in the above-mentioned indexes differ due to the peculiarities of the existence of original Chinese fairy tale plots, which do not have separate numbering in European indexes. The collection of Chinese folk tales from the New York publishing house «Frederick A. Stokes», dated 1921 and containing 73 folklore texts, used for the analysis of the texts, allowed for a thorough study of the plots by characters, motifs, and cultural aspects.

The relevance and novelty of the research lies in the comprehensive analysis of the correlation between the folklore fund and the plot indices of the folk tales of China and Ukraine. One of the main tasks of the investigation was to trace parallels in the plot creation of the folk tale of the Chinese and Ukrainian peoples in order to establish a number of plots and types of short prose that have similarities.

© 2026 S. Karpenko; Published by the A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine on behalf of Chinese Studies Research. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial (CC BY-NC) License (https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

Comparative studies of Chinese and Ukrainian fairy tale prose have many more aspects, which allows us to consider this direction promising for folklorists. The main attention should be focused on specific collections of folk prose and theoretical authorial studies in order to avoid falsifications and abstractness.

Keywords: Chinese folk tale, Ukrainian folk tale, fairy tale studies, plot index, folk tale typology.

СПІВВІДНОШЕННЯ ФОЛЬКЛОРНОГО ФОНДУ ТА СЮЖЕТНИХ ІНДЕКСІВ НАРОДНИХ КАЗОК КИТАЮ ТА УКРАЇНИ: АНАЛІЗ ПЕРШИХ ВИДАНЬ

С. Д. Карпенко

У статті порушуються питання специфіки укладання одного з перших покажчиків сюжетів китайських народних казок у зіставленні з європейською традицією їх індексування. У порівняльному аспекті висвітлено українську та китайську тематику казкового жанру, його варіативність та особливості. З огляду на мету та завдання дослідження, у статті використано історико-типологічний, описовий, культурологічний методи та метод аналізу. За допомогою історичного та описового методів було розглянуто два рідкісних видання – один із перших індексів китайських казок (1937) та збірник текстів китайських народних казок (1921); культурологічний метод сприяв здійсненню екскурсу в народну казкову традицію Китаю та України, що дозволило краще зрозуміти спільні та відмінні риси двох давніх культур; методи аналізу та типологічний сприяли формуванню висновків.

В результаті дослідження було виявлено спільні та відмінні риси в українських та китайських народних казках на рівні сюжетів, персонажів, моральних цінностей та культурних концептів. Також вдалося проаналізувати основні мотиви та сюжети, використовуючи системи класифікації ATU (Аарне-Томпсона-Утера) та покажчик В. Ебергарда («Typen chinesischer Volksmärchen» (FFC 120). Helsinki, 1937). Умови індексації казок у вищезазначених покажчиках відрізняються з огляду на особливості побутування оригінальних китайських казкових сюжетів, що в європейських покажчиках не мають окремої нумерації. Використаний для аналізу текстів збірник китайських народних казок нью-йоркського видавництва «Frederick A. Stokes», датований 1921 роком, що вміщував 73 фольклорні тексти, дозволив здійснити ґрунтовне дослідження сюжетів за персонажами, мотивами та культурними аспектами.

Актуальність та новизна дослідження полягає у всебічному аналізі кореляції між фольклорним фондом та сюжетними індексами народних казок Китаю та України. Одним з основних завдань розвідки стало простеження паралелей у сюжетотворенні народної казки китайського та українського народів з метою встановлення низки сюжетів та типів малої прози, що мають подібність.

Порівняльні дослідження китайської та української казкової прози мають набагато більше аспектів, ніж представлено у дослідженні, що дозволяє вважати цей напрямок перспективним для фольклористів. Основну увагу слід зосередити на конкретних збірках народної прози та теоретичних авторських дослідженнях, щоб уникнути фальсифікацій та абстрактності.

Ключові слова: китайська народна казка, українська народна казка, казкознавство, покажчик сюжетів, типологія народної казки.

Сучасні міжетнічні дослідження народних казок відбуваються на рівні типізації та кореляції сюжетів і мотивів з метою пошуку оригінальних складових та розуміння першооснови твору. Упродовж майже двох століть компаративісти зіставляли казкові сюжети різних народів, сподіваючись знайти

підтвердження теоретичним припущенням та спростувати фальшиві домисли щодо походження казкових сюжетів та мотивів. Наше дослідження продовжує цю традицію, спираючись на рідкісні джерела, та має на меті зіставлення не лише сюжетів народних казок Китаю та України, що виникли з давньої історії, традицій та вірувань, а й індексів казок, що дозволить побачити подібність та відмінність тематичної нумерації. Вторинним у дослідженні стане виявлення спільних та відмінних рис в українських та китайських народних казках на рівні сюжетів, персонажів, моральних цінностей та культурних концептів.

Природа казки у китайській та українській традиції має багато спільного. Цей вид усної епіки не має конкретної дати появи і належить до тих елементів культури, які відповідають за дидактику та мораль. Фіксація українських казок відбулася вже у другій половині XIX ст., коли загальноєвропейський просвітницький рух зосередився на записуванні старовини, що «безслідно зникала». Першим українським казкознавцем можемо вважати П. Куліша, який подавав тексти казок вкрапленими в етнографічне тло як зразок говірки, світосприйняття та дидактики (П. Куліш «Записки о Южной Руси», 1856-1857). А до нього визначення народної казки як жанру знаходимо у словниках Л. Зизанія (1596) та П. Беринди (1627), а як зразки сюжетів – у творах Г. Сковороди («Байки Харківські», 1774) та літературних переспівах тогочасних письменників.

Початок інтенсивного, систематичного записування фольклористами китайських народних казок датують двадцятими роками XX століття, після Руху за нову культуру, що вважається китайським просвітництвом. До цього часу ще з XVII ст. відомим збирачем та популяризатором народної епіки Китаю був Фен Менлун (Feng Menglong, 冯梦龙 – 1574-1646). Йому належать збірники народних оповідань та міських легенд, що на той час демонстрували позитивне ставлення еліти до народної творчості (так звана соціальна освіта). Серед перших дослідників китайських казок XX ст. можна назвати засновників Фольклористичного товариства в Китаї – Чжун Цзіньвень (Zhong Jingwen, 钟敬文) та Гу Цзєган (Gu Jiegang, 顾颉刚). Перший систематизував та вивчав китайський фольклор з 1920-х років. Другий активно збирав та досліджував народні пісні та літературу, щоб зрозуміти життя простого народу. Брат відомого письменника Лу Сюня, Чжоу Цзожень (Zhou Zuoren, 周作人), був видатним перекладачем та інтелектуалом, який ініціював видання серії дитячих книг «Лінь Лань», що вміщувала і народні казки. Порівняльні дослідження фольклору та літератури здійснював професор Лю Шоухуа (Liu Shouhua). Починаючи з 1960-х років, він став провідним вченим саме з дослідження китайських казок. Типологію китайської народної казки вивчав фольклорист і вчений Тін Найтунг (Ting Naitung). Він став автором типологічної класифікації китайських народних казок, адаптованої під місцеві особливості прози, відмінні від міжнародного індексу Аарне-Томпсона-Утера. Такий невеликий перелік імен вчених та просвітителів Китаю достатній для уявлення про розвиток науки про казку: від збирання текстів до їхнього наукового аналізу та інтерпретації.

Важливу роль в індексуванні китайських казок європейцями відіграв Н. Б. Денніс. Його праця «The Folk-lore of China, and Its Affinities with That of the Aryan and Semitic Races» (1876) («Фольклор Китаю та його спорідненість із фольклором арійських та семітських народів») стала містком між китайським «текстовим масивом» та західними «класифікаторами» [Dennys 1876].

Вчений писав свою працю в Гонконзі, намагаючись знайти в китайських казках ті ж самі «мандрівні сюжети», які українські вчені того часу шукали в «Записках о Южной Руси» П. Куліша. Н. Б. Денніс одним із перших спробував довести, що китайські казки не є ізольованими, а мають спільні типологічні корені з європейськими (зокрема тими, що збирали брати Грімм чи пізніше М. Сумцов в Україні). Він намагався систематизувати забобони, казки про тварин та легенди за європейським зразком, що іноді призводило до «натягування» китайського матеріалу на західні рамки (проблема співвідношення масиву та класифікатора). Його праця з'явилася саме тоді, коли в Україні активно працювали фольклористи Південно-Західного відділу Географічного товариства (М. Драгоманов, П. Чубинський), які також займалися систематизацією за європейськими стандартами.

Пізніший покажчик китайських народних казок, укладений німецьким вченим В. Ебергардом (1937), мав на меті «зібрати та представити в організованому вигляді досліднику порівняльної літератури про китайські народні казки те, що наразі достовірно відомо про них», щоб заповнити прогалину в порівняльних дослідженнях народних казок [Eberhard 1937, 3]. На думку вченого, найважливіші типи чи мотиви народних казок йому вдалося визначити, хоча регіони поширення казкових оповідей та варіації в межах кожного сюжету можуть бути нечітко визначеними. Також він зазначав, що природа казкового типу надзвичайно постійна і життєздатна, тоді як ланцюг мотивів і сама народна казка є відносно нестабільними. Одні й ті самі мотиви зустрічаються у казках, легендах, анекдотах, що свідчить про їхню можливість бути пережитими (тобто відбутися в реальному часі) і згодом стати історією народу або перетворюватися на нову народну казку під впливом фантазії оповідача. Для укладання покажчика В. Ебергарда (FFC 120, 1937 р.) було використано близько 3000 текстів, записаних у різних куточках Китаю, що, на думку тогочасних експертів, вважається мізерним, зважаючи на розміри країни та етнічну самобутність її регіонів та провінцій.

Сучасним дослідженням китайської казки в Україні займаються такі літературознавці та фольклористи, як О. Гандзюк (вивчає фантастичні якості героїв у китайських та українських народних казках, проводячи типологічні паралелі) [Гандзюк 2021], І. Грищенко (займається порівняльним аналізом фольклорних версій сюжетів (наприклад, сюжету типу 1696 за класифікацією Аарне-Томпсона) в українській та китайській побутовій казці) [Грищенко & Копаниця 2022; Грищенко & Івановська 2022], Л. Калашник (розглядає виховний потенціал та дидактичні особливості китайської казки) [Калашник 2004], А. Мартинець, Т. Чередник, І. Ілійчук (вивчають окремі сюжети, зокрема казки про Ма Ляна) [Мартинець, Чередник & Ілійчук 2021] та інші.

Серед синологів-перекладачів, які не лише адаптують тексти, а й супроводжують їх науковими коментарями, назвемо: М. Сенгалевич (на початку 1930-х займалася перекладами китайської літератури), В. Кіктенко (автор монографії «Історія українського китаєзнавства (XVIII – початок XXI століття)», де досліджено внесок українських науковців у вивчення культури, літератури та філософії Китаю) [Кіктенко 2018], В. Урусов та Н. Кірносова (перекладають та вивчають китайську прозу, вводячи її в український культурний контекст) [Кірносова 2007], І. Чирка (відомий переказами китайських народних казок та літературознавчими аналізами) [Чирко 1991].

Важливим доповненням до джерельної основи поширення текстів китайських казок стали інтернет-сайти українською мовою. На їхніх сторінках читачі можуть ознайомитися з перекладами народних китайських казок, легенд та міфів. Наприклад, Tales.Org.Ua – це онлайн-бібліотека, де вміщено добірку китайських народних казок; «Дерево Казок» – спеціалізований на казках електронний ресурс, який має впорядкований розділ для читання казок з ілюстраціями; «Чтиво» – це електронна бібліотека, де можна знайти збірники або окремі твори від китайського народу в теці авторів, доступні для читання або завантаження; Lib in UA – тут також представлені збірники народних казок у перекладі та в літературній обробці. Такі ресурси містять достатньо матеріалу для проведення якісного порівняльного дослідження сюжетних паралелей та культурних особливостей українських та китайських народних казок.

Сучасні збірники китайських народних казок містять фактично різножанрові зразки, що мають в основі розповіді з елементами фантастики. Зокрема, це дитячі казки, легенди про богів, розповіді про святих та чаклунів (протистояння чи змагання героїв), казки про тварин та природу, історії про привидів, оповідання на історичну тематику та літературні казки (авторські). Такий великий перелік різних жанрів оповідної традиції свідчив про те, що в першій половині XX ст. ще не існувало чіткого розмежування між різновидами китайської народної прози. І це природно. Стикаючись із текстом казки, фольклорист часто перебуває на роздоріжжі – до якого виду оповіді віднести аналізований сюжет, адже він може поєднувати міфи, легенди, анекдоти, вірування і фантастику казки. Орієнтуючись лише на казковий мотив, зареєстрований у покажчиках, дослідник багато б втратив, тому що довелося б відкинути середовище, в якому цей мотив перебуває, з допомогою якого він приріс до народної оповідної традиції. Мотив завжди лежить в основі фольклорного твору, а форма його може бути легендою, міфом чи казкою, залежно від свого утилітарного призначення.

Аналізуючи прозові жанри фольклору, В. Ебергард [Eberhard 1937, 4-6] запропонував умовні правила розпізнавання казкових сюжетів, своєрідну класифікацію. За його спостереженнями, анекдоти здебільшого є переказаними в літературі; легенди мають багато описів ландшафту, монотонні та не мають елементів вигадки; буддійські легенди та історії не прижилися серед народу і побутують лише серед прихильників релігії; театральні тексти (сценарії, п'єси) мають іншу будову та знакові умовності, пов'язані з історією та реальними героями й подіями; мертві казки – ті, що не мають зв'язку з живою формою оповіді. Останній вид прози є досить цікавим для розуміння та дослідження.

У фольклористиці термін «мертва казка» (або «згасла», «реліктова») має два основних значення, залежно від контексту дослідження. Якщо розуміти цей термін як текст, що втратив живу традицію, то це казка, яка перестала побутувати в усній формі. Вона зафіксована у збірниках (як-от у П. Куліша чи в архівних записах), але народні казкарі її більше не розповідають. Вона існує лише як «літературна пам'ятка». Інше розуміння «мертвої казки» як сюжету, що втратив «магічну» віру – за дослідженнями В. Перетц [Перетц 1929] або Ґу Цзєгана, це казка, яка відірвалася від свого обрядового чи міфологічного коріння. Раніше певний сюжет був частиною священного ритуалу (наприклад, ініціації). Коли ритуал зник, текст став «просто розповіддю» для розваги чи

виховання. У цьому сенсі вона стає «мертвою» для міфу, але народжується як художній твір. М. Люті у праці «Європейська народна казка. Форма і природа» [Lüthi 1947] описував «мертву казку» як сюжет, що втратив свою первісну функцію (наприклад, магічну чи обрядову) і перетворився на суху форму або літературний прийом. М. Костомаров [Костомаров 1994] та О. Потебня [Потебня 1905] розглядали занепад давніх міфологічних значень у казках як процес «омертвіння» первісного слова або образу, коли залишається лише зовнішня оболонка сюжету. Фольклористи «фінської школи» (А. Аарне, С. Томпсон) у дискусіях навколо сюжету часто стикалися з поняттям «мертвих номерів» або «мертвих сюжетів» − тих, що зафіксовані лише в одному стародавньому рукописі (наприклад, епохи Мін у Китаї або середньовічних збірниках Європи) і більше не зустрічаються в живій традиції. У контексті класифікаторів, як-от Н. Б. Денніс [Dennys 1876] або сучасних упорядників покажчиків [ATU 2004], «мертвою казкою» може вважатися архаїчний сюжет, зафіксований у давніх словниках (як у Беринди) чи середньовічних збірниках (як у Фен Менлуна), але який не має сучасних аналогів у живому мовленні. Так звана «мертва» казка – та, що не має зв'язку з дійсністю, але передається від покоління до покоління у незмінному вигляді, − також може бути запозиченою. Її авантюрний сюжет захоплює і збуджує уяву. Мета такої казки суто розважальна або дидактична.

Покажчик зазвичай орієнтується на найбільш повний або «архівний» текст. Це робить цей конкретний запис (наприклад, із «Записок о Южной Руси» Куліша або збірки Фен Менлуна) еталоном. Всі інші живі версії починають сприйматися як «відхилення», що фактично зупиняє розвиток сюжету в науковому дискурсі. Покажчик класифікує що відбувається, але не навіщо. В українській казці герой може діяти через християнську мораль, а в китайській − через повагу до пращурів. Покажчик ATU зведе їх до одного «мандрівного сюжету», відкидаючи сакральний або дидактичний зміст, який і робив казку «живою» для свого народу. Що ж до публікації текстів китайських народних казок, то, на думку В. Ебергарда (упорядника покажчиків китайських казкових сюжетів 1937 та 1941 рр.) [Eberhard 1937; Eberhard 1941], складність зібрати тексти, які раніше були опубліковані у періодиці, полягала в недоступності самих видань (видання виходили малими накладами, у вигляді додатків до журналів, буклетів, часто не зберігалися у бібліотеках, втрачалися), а перевидання отримували лише сюжети, які визнавалися кращими та комерційно привабливими. Головна проблема вивчення народної китайської казки, на думку дослідників, полягає в тому, що казкові сюжети впліталися у літературні твори письменниками, створюючи традиційну ілюзію чарівності, а сам народний жанр казки вважався низьким, не гідним елітної мови та літературного стилю. Саме тому, щоб вивчити ґрунтовно окрему казку, потрібно перечитати багато художніх творів. Прикладом цього є легенда про «Мен Цзян» (FFC120-210), дослідження якої становить тритомну працю із сотнями посилань, з яких чітко вимальовується історія розвитку цього мотиву (типу) протягом понад двох тисячоліть. Усі казкові мотиви довелося б розглядати подібним способом [Eberhard 1937, 6-7].

Оглядаючи збірник китайських народних казок нью-йоркського видавництва «Frederick A. Stokes», датований 1921 роком (The Chinese Fairy Book. Edited

by Dr. R. Wilhelm. Translated after original sources by Frederick H. Martens. New York, Frederick A. Stokes Company Publishers, 1921), спробуємо з'ясувати його жанрове наповнення та множину презентованих казкових сюжетів. У збірнику 73 тексти [Wilhelm 1921]. Упорядники Р. Вільгельм та Ф. Г. Мартенс у передмові висловили думку, що це найповніше за різновидами фольклорних жанрів видання китайського народу, доступне для американського читача, тому що народна творчість не має комерційного попиту і витрати на переклад та друк таких збірників часто мають аматорське підґрунтя [Wilhelm 1921, 6]. Звертаючись до аналізу збірника китайських казок, зіставимо їхні сюжети з індексуванням у покажчику Аарне-Томпсона-Утера та проведемо можливі паралелі до подібних українських видань та індексів. Опрацювавши у такий спосіб джерела, зробимо висновки про спільне та відмінне у фольклорних традиціях обох народів щодо казки як виду епіки.

Поетика китайської казки така ж глибока, як і української, сповнена прихованих смислів, що потребують додаткового роз'яснення під час оповіді. Для прикладу, серед сюжетів згаданого вище збірника [Wilhelm 1921] знаходимо казки: «Квіткові ельфи» (де поняття «ельфи» вже під час перекладу було запозичене з європейської міфології, тому тут уявлення про істот, яких названо ельфами, є умовним), «Панна Місяць», «Пастух і ткаля» (про чарівну ткалю), «Вечірня троянда», «Три герої та два персики» − це казка з китайської епохи лицарства (як три герої загинули через два персики), «Мавпа Сунь Вукун» та «Нечжа» − релігійні драми, «Ніч на полі бою», «Привид» − історії про привидів (духів померлих), історії про ліліпутів − «Король мурах», «Маленький мисливський пес». Звісно, що казки цього збірника адресовані як дітям, так і дорослим, адже в них багато народної мудрості, філософії, вірувань та звичаїв народу, етикетних форм, пояснень для розв'язання складних життєвих ситуацій.

Детально зупинимося й на огляді одного з перших покажчиків китайських казок з метою аналізу його особливостей та подальшого зіставлення з українськими матеріалами. Для зручності оперування матеріалами покажчика В. Ебергарда [Eberhard 1937] кожен мотив будемо наділяти умовним шифром, де перша його частина є загальноприйнятою абревіатурою самого збірника (FFC 120), а друга – порядковим номером мотиву у покажчику (-4). Покажчик типів китайських народних казок («Typen chinesischer Volksmärchen» (FFC 120). Helsinki, 1937), доступний для нашого дослідження, вміщує перелік сюжетів за тематикою (14 тем, 215 сюжетів) та народні книги (шванки) – 2 теми («Дурні», «Мудреці та герої», 31 сюжет), що дозволяє легко простежити, які персонажі і в яких ситуаціях обігруються народною фантазією, які ритуали з ними пов'язані та які стереотипи традиційно закріплені за казковими героями.

Так, наприклад, сюжети про тварин мають лише сім типів: FFC120-1 «Півень і Дракон» (мотив − чому півень зранку співає), FFC120-2 «Краб і кільце», FFC120-3 «Тигр і просо», FFC120-4 «Тигр і Осел», FFC120-5 «Міська миша і сільська миша», FFC120-6 «Кіт і Миша», FFC120-7 «Гуска не їсть свинини» (свиня жертвує собою заради порятунку гуски). В деяких з них вгадуються відомі в українській традиції повчальні оповіді, що зумовлено їхньою автентичною, паралельною появою, дійсністю та використанням прототипів

людських характерів та вдач. Саме такі паралелі дозволяють безпомилково застосовувати до казок покажчикове шифрування. У такий спосіб отримаємо перелік сюжетів казок, що мають ідентичну основу як у китайській, так і в українській культурах.

Серед сюжетів про тварин в українській казковій традиції будуть мати аналоги: FFC120-1 «Півень і Дракон»: мотив − чому півень зранку співає; український сюжет − «Півень і Павич», або інший птах, який позичив у півня голос, обіцяючи повернути наступного дня, та так і не повернув, але півень уперто кличе свого кривдника, нагадуючи про домовленість; FFC120-4 «Тигр і Осел»: тигр не знає осла, боїться його, а коли осел показує свою природу, нападає на нього. Цей сюжет має індійське походження, але Денніс доводить, що він згадується у китайському буддійському джерелі, що походить з часів династії Тан (Dennys, Folklore. S.149). Подібних українських сюжетів існує кілька − «Лев і Осел, що удавав царя» (A 118), «Цар звірів», «Вовк-дурень» (ATU 122 A), «Як Вовк хотів бути війтом» (ATU 122), «Вовк і Кобила» (ATU 122 A), «Лев та Заєць» (A **74 IV) − усі вони розповідають про глупоту тигра, вовка чи лева та винахідливість слабших фізично тварин. Це підкреслює дидактичне начало казок та байкарську першооснову; FFC120-5 (ATU 112) «Міська миша і сільська миша»: сільська миша відвідує міську і отримує там багато ласощів, але небезпека там завжди є, тому сільська миша віддає перевагу сільському життю; в інших казках цього типу міська миша гине. Український однойменний сюжет має таку саму послідовність дій та висновків сільської миші, яка віддає перевагу скромному в їжі, але безпечному життю. Ці мотиви мають дидактичну основу та аналоги у різних народів.

Розділ «Тварини та люди» вміщує 12 мотивів: FFC 120-8 «Людина, яка розуміла мову птахів», FFC 120-9 «Помста птаха», FFC 120-10 «Страх перед діркою в даху», FFC 120-11 «Тигр та діти», FFC 120-12,13 «Кіт і собака», FFC 120-14 «Курка та Півень», FFC 120-15 «Невдячний Вовк», FFC 120-16 «Вдячні тварини», FFC 120-17 «Вдячність Тигра», FFC 120-18 «Вдячність Змії», FFC 120-19 «Змія ковтає міністра». Як бачимо, основним критерієм поділу казок на сюжети є вдячність та невдячність, що розкривається через дидактику, байкарський підтекст або вірування. Цей розділ становлять казкові мотиви чарівних, побутових казок та казок про тварин, що вказує на умовне утворення групи з огляду на персонажів. Детальніше розглянемо окремі мотиви цієї групи. FFC 120-8 «Людина, яка розуміла мову птахів»: чоловік розуміє мову птахів, вони дають йому їжу з умовою, щоб він з ними поділилася. Коли чоловік цього не робить, тоді птахи підлаштовують події так, що його заарештовують за підозрою у вбивстві. Птахи, з якими він ділився їжею, рятують його. В одному з варіантів цього мотиву чоловік з'їдає печінку чарівної змії, після чого починає розуміти мову птахів. В українських казках мотив здібностей розуміння героєм мови тварин, птахів і рослин часто зустрічається і може бути структурним елементом чарівної казки, наприклад: «Чоловік, що розумів мову тварин» (ATU 670), «Чорнобильник» (ATU 672D*=A 672*B) (чоловік отримав дар розуміти мову тварин від змії, але не міг нікому про це розповідати, бо помре), «Правда і Кривда» (Правда підслуховує розмову тварин і дізнається, як вилікувати короля), «Про ніч, коли тварини говорять» (вірування, що в ніч перед Різдвом худоба говорить і господар може це почути [Гнатюк 1916]). FFC

120-12,13 «Кіт і собака» (укр. «Кінь і собака» (ATU **219), «Кіт і пес» (A **200 II), «Розмова Пса з Котом» (ATU **200 III), «Чому кіт і собака ворогують?» [Гнатюк 1916]), FFC 120-15 «Невдячний Вовк» (укр. «Журавель і невдячний вовк» (ATU 76), «Як звірі мстилися чоловікові» (ATU **152 I) – вовк з'їв свого рятівника, «Неповодження вовка» (ATU 122 A), «Вовча присяга» (ATU 47), FFC 120-16 «Вдячні тварини» (укр. «Як звірі врятували господаря від смерті» (ATU 670), «Як звірі порадили чоловіка» (ATU 670) – чоловік допоміг тваринам, тварини віддячили йому добром), FFC 120-18 «Вдячність Змії» (укр. «Вуж і дитина» (ATU 285), «Чоловік і гадюка» (ATU 285) – цей мотив має багато варіантів).

Розділ «Тварина чи дух допомагає добру, шкодить злу» має 11 мотивів: FFC 120-20 «Збирач дров», FFC 120-21 «Вдячність Черепа», FFC 120-22 «Вдячність Бога», FFC 120-23 «Звір, що виробляє золото», FFC 120-24 «Вдячність Ластівки», FFC 120-25 «Людина на Місяці», FFC 120-26 «Країна Сонця», FFC 120-27 «Печера Мавп», FFC 120-28 «Розмови тварин», FFC 120-29 «Ароматний гній», FFC 120-30 «Собака оре поле». В цій групі сюжетів присутні оповіді про подорожі у світ духів. Під час детального розгляду мотивів подібність з українськими мають наступні: FFC 120-20 «Збирач дров» (лісоруб ненароком упустив сокиру в річку. Водяний дух пропонує йому срібло і золото, але лісоруб просить повернути лише сокиру. Тоді водяний дух повертає йому сокиру і дає срібло і золото як винагороду. Інший чоловік робить так само, але бере золото. Тоді річковий дух проганяє його), FFC 120-21 «Вдячність Черепа» (тема пошуку скарбів у новорічну ніч, отримання чарівних предметів від вдячного черепа, якого чоловік із жалю закопує. Наслідування іншим і отримання ним фальшивих предметів замість чарівних), FFC 120-22 «Вдячність Бога» (укр. «Як Христос з Петром мандрували» (або подібні ATU 750–779) − бідні люди годують жебрака, який насправді є Богом. Бог обдаровує людей або дає чарівний предмет, скарб) − ці мотиви нагадують українські казки про дідову та бабину дочку, молодшого та старшого братів, в яких показано взаємодію людей з духами та засуджується жадібність і родинна неприязнь [Левченко 1928]. Сюжет FFC 120-23 «Звір, що виробляє золото» має аналоги: укр. «Грошовитий когут» (ATU 715), «Дідовий півник і бабина курочка» (A 241 I, 2032; ATU 2021 A), «Як півник дідові гроші приніс, а курочка бабі − зернятко» (ATU 715) − одна тварина виробляє золоті монети, а інша наслідує її, але невдало і гине [Гнатюк 2016].

Розділ «Тварина або дух одружується з чоловіком або жінкою» − 16 мотивів: FFC 120-31 «Чоловік-Змія», FFC 120-32 «Попелюшка», FFC 120-33 «Перетворений хлопчик», FFC 120-34 «Діва-лебідь», FFC 120-35 «Дівчина-равлик», FFC 120-36 «Жінка з картини», FFC 120-37 «Жінка-тигр», FFC 120-38 «Чоловік-ведмідь», FFC 120-39 «Король-дракон виконує бажання», FFC 120-40 «Флейтист у Короля драконів», FFC 120-41 «Легенда про собаку», FFC 120-42 «Король-жаба», FFC 120-43 «Дитина-жаба», FFC 120-44 «Жаба стає людиною», FFC 120-45 «Шовкопряд», FFC 120-46 «Дочка відьми». Це група казок про традиції шлюбного обряду, який відрізняється у різних провінціях, на племінному рівні тощо. Аналогічні сюжети українських казок мають ознаки тотемізму та демонструють особливості шлюбних традицій на сакральному рівні. Як китайські, так і українські казки сповнені фантастики, особливих

вірувань та забобонів, упередженості сприйняття окремих ситуацій, персонажів та предметів: FFC 120-31 «Чоловік-Змія» (укр. «Чоловік-змій» (ATU 425 M), «Як зачарований королевич-вуж засватав царівну» (ATU 425), «Царівна-Гадюка» (ATU **406 I)); FFC 120-32 «Попелюшка» (укр. «Золотий черевичок» (ATU 510)); FFC 120-34 «Діва-лебідь», FFC 120-35 «Дівчина-равлик» (укр. «Кривенька качечка»); FFC 120-37 «Жінка-тигр» (укр. «Жінка-гадюка» [Левченко 1928], коли замаскована під жінку гадюка виявляє свою сутність − стає гадюкою, коли її не бачать, і злісно сичить, щоб зігнати приховану лють, що накопичилася під час подружнього життя); FFC 120-39 «Король-дракон виконує бажання» (одруження з дочкою короля-дракона, отримання багатства) (укр. «Цар-ворон» [Левченко 1928]: чоловік рятує сина царя воронів, і той пропонує виконати його бажання як винагороду. Син ворона підказує чоловікові, яке бажання загадати, і той отримує чарівний предмет); FFC 120-42 «Король-жаба» (укр. «Царевич-рак» (ATU 433B), «Царевич-жаба» (ATU 440), «Царівна-жаба» (ATU 402). Царівна-жаба одружується з царським сином, у шлюбну ніч скидає шкіру і стає людиною; або про дурня, який перемагає вороже військо і одружується з царівною. Мотиви про чарівного чоловіка чи дружину в ATU під номерами 400–459); FFC 120-43 «Дитина-жаба»: батьки просять у богів дитину, хоч таку маленьку, як жабеня; боги виконують бажання, хлопець-жаба виконує завдання короля і одружується з його дочкою, жінка знищує шкіру жаби, щоб він залишився людиною, тоді герой залишається людиною або зникає. Саме прохання у Бога дитини в українській казковій традиції відобразилося ще і в інших сюжетах, таких як: «Івасик-Телесик», «Котигорошко» (A 312D, ATU 300–399), «Хлопчик-мізинчик» та подібних; FFC 120-46 «Дочка відьми» (укр. сюжети про служіння у відьми, виконання складних завдань, допомогу відьминої дочки, втечу від відьми за допомогою чарівних дій та предметів, загибель відьми і щасливе життя героя та відьминої дочки). Сюжетів, подібних до цих, в українській казковій традиції дуже багато. Основним мотивом є одруження молодшої дочки з твариною-тотемом, її щасливе життя, заздрість старшої сестри, що вбиває молодшу та займає її місце. Основа мотиву − розкриття злочину, воскресіння молодшої сестри та покарання старшої (укр. «Чорт-змій і запродані діти» (ATU 811*), «Біла льошка» (ATU **402 I).

Розділ «Створення, Початок Світу, Перші Люди» − 19 мотивів: FFC 120-47 «Потоп», FFC 120-48 «Братній шлюб перших людей», FFC 120-49 «Народження з фрикадельки», FFC 120-50 «Нові», FFC 120-51 «Надприродне зачаття», FFC 120-52 «Надприродне народження», FFC 120-53 «Тварини захищають Героя», FFC 120-54 «Тварини виховують Героя», FFC 120-55 «Створення Світу», FFC 120-56 «Розділення Неба та Землі», FFC 120-57 «Світове Яйце», FFC 120-58 «Мотив Мойсея», FFC 120-59 «Цар Бджіл», FFC 120-60 «Мати-Дракон», FFC 120-61 «Яйце Дракона», FFC 120-62 «Рисове Джерело», FFC 120-63 «Чарівна Річ», FFC 120-64 «Плащ Невидимості», FFC 120-65 «Дух допоміжний». Цей розділ в українській оповідній традиції має багато казок-легенд, а саме: FFC 120-47 «Потоп» (сюжет один в один повторює біблійний), FFC 120-48 «Братній шлюб перших людей» (укр. казки-легенди про інцест), FFC 120-51 «Надприродне зачаття» (жінка вагітніє від проковтування кукурудзного зернятка, яйця, плоду, випромінюваного драконом світла, грому чи блискавки, сонця, місяця). Українські паралелі до казок з чарівним зачаттям є типовими.

Дослідники відносять їх до найдавніших уявлень людей про цей процес. Як приклад − казки «Котигорошко», «Чарівні діти», «Чарівна риба», «Іван-вітер». FFC 120-52 «Надприродне народження» (укр. казки про появу героя з води, гори, дерева — герої-велетні Вернигора, Вернидуб, Крутивус, Обпивайло, Об'їдайло тощо), FFC 120-53 «Тварини захищають Героя» (укр. казки, в яких тварини є помічниками або побратимами − «Залізний вовк»), FFC 120-54 «Тварини виховують Героя», FFC 120-55 «Створення Світу», FFC 120-56 «Розділення Неба та Землі», FFC 120-57 «Світове Яйце» (укр. «Яйце-Райце» (ATU 313, 400, 425) або золоте яйце, отримане як подарунок від чарівної істоти), FFC 120-58 «Мотив Мойсея», FFC 120-65 «Дух допоміжний». Мотиви цього розділу мають багато спільних ідей стосовно астральних світил та космічного порядку. Таких казкових сюжетів багато в українських оповідях, зокрема казках-легендах, що вказує на адаптацію мандрівного книжного сюжету (наприклад, біблійного про потоп та Мойсея). Міфологічне світотворення та народження героя поєднується в цих казках з віруваннями та історичними подіями, що дає можливість простежити їх у великій кількості народних книг, легенд та авторських творів від найдавнішого періоду й у всіх народів. Оскільки один і той самий сюжет часто цитується в джерелах різних жанрів, то, безумовно, деякі розповіді штучно створені з метою доведення божественного походження свого героя чи героїні (імператора, напівбога чи філософа). Проте сюжети з мотивом «ковтання», які в китайській традиції зустрічаються у текстах «Ши-цзін», що датуються першим тисячоліттям до нашої ери, є міфами.

Розділ «Походження речей і людей» − 26 мотивів: FFC 120-66 «Форма Землі», FFC 120-67 «Десять сонць», FFC 120-68 «Сонце і Місяць», FFC 120-69 «Походження джерел», FFC 120-70 «Походження людей», FFC 120-71 «Вік людей», FFC 120-72 «У людей були хвости», FFC 120-73 «Відкриття солі», FFC 120-74 «Походження генеалогічного дерева», FFC 120-75 «Походження любовних пісень», FFC 120-76 «Танець для мушлі», FFC 120-77 «Віл», FFC 120-78 «Курка та Бог Землі», FFC 120-79 «Корова та Бог Землі», FFC 120-80 «Корова та Шовкопряд», FFC 120-81 «Як з'явилися мавпи», FFC 120-82 «Походження риб», FFC 120-83 «Походження птахів», FFC 120-84 «Комарі», FFC 120-85 «Походження рослин», FFC 120-86 «Походження рису», FFC 120-87 «Нарциси», FFC 120-88 «Походження опіуму», FFC 120-89 «Редиска», FFC 120-90 «Рослини виросли до неба», FFC 120-91 «Рослини обмінялися». Цей розділ має багато дидактичних сюжетів, що пояснюють або дають відповідь на питання стосовно світотворення, появи різних потрібних для людини речей, рослин, тварин із домашнього господарства чарівним способом. Крім легенд та вірувань, зустрічаємо тут байкарські тексти та пережитки міфів. Наприклад, FFC 120-82 «Походження риб» (укр. сюжет про перетворення на риб єгипетського війська, яке переслідувало євреїв під час переходу Червоного моря, як покарання Бога); FFC 120-88 «Походження опіуму» (укр. де взялася горілка або тютюн − як сюжети про наркотичні речовини, які приніс людям чорт), FFC 120-90 «Рослини виросли до неба» (укр. сюжет про чарівний горох, квасолю чи дерево – образ Світового Дерева, по якому герой вилізає на небо і здобуває чарівні предмети або виконує складне завдання «Дерево до неба» (ATU 3021), «Бобове зерно (горошина), що виросло до неба» (ATU 1960G) – гумористичні казки або небилиці про те, як людина висаджує насіння, воно миттєво

виростає і герой лізе по стеблу на небо, щоб подивитися, що там відбувається (часто зустрічається у варіантах казки «Про бідного чоловіка та крука» або подібних)). FFC 120-91 «Рослини обмінялися» (укр. тварини помінялися частинами тіла, хвостами).

Розділ «Річкові боги та люди» − 11 мотивів: FFC 120-92 «Вир Дракона», FFC 120-93 «Битва з Річковим Богом», FFC 120-94 «Самопожертва», FFC 120-95 «Ставок з лотосами», FFC 120-96 «Дух Риби», FFC 120-97 «Колодязь», FFC 120-98 «Змія-людожер», FFC 120-99 «Жертва будівництва», FFC 120-100 «Хитрощі ремісників», FFC 120-101 «Будівництво мосту», FFC 120-102 «Міст Ло-ян».

Цікавим розділом у казкових мотивах є сюжети про водойми, зокрема річки та струмки, з якими в китайській культурній традиції пов'язано багато вірувань та ритуалів. Українська традиція в язичницьких та християнських культах також має обряди, пов'язані з водою (Купало, Водохрище, русалії) та сюжети, де фігурують водойми та їхні жителі (русалки, водяники) або вогняні чи молочні річки. Уособлюючи собою паралельний світ, середовищем у якому є вода, водойма постає в уявленнях нашого народу як досконалий світ, який не потребує стороннього втручання. І, навпаки, потрапляння істоти із середовища повітря в інше, водяне, розглядалося як «гостювання», для якого потрібно було запитати згоди господаря. Сакральний поділ світу на стихії (вода, земля, повітря, вогонь) та середовища (ліс, поле, степ, пустеля, гори тощо) обумовлював появу казкових сюжетів, що в доступній формі пояснювали звичаї та традиції, способи здійснення ритуалів, заборон (табу), перелік їх учасників (порятунок героя на воді «Івасик-Телесик» – ATU 327 C, F; магічна втеча через воду «Кобиляча Голова», «Заклята дівчина» − ATU 313; водойма як житло антагоніста «Ох» − ATU 300, 313; риболовля та чарівна допомога – ATU 550, 675).

Розділ «Святі та люди» − 9 мотивів: FFC 120-103 «Час минає», FFC 120-104 «Продовження життя», FFC 120-105 «Лист святих», FFC 120-106 «Святі спокушають адепта», FFC 120-107 «Рибник зустрічає святого», FFC 120-108 «Святі дякують», FFC 120-109 «Бог одружується», FFC 120-110 «Призначення міським богом», FFC 120-111 «Три бажання».

Розділ «Боги та люди» − 18 мотивів: FFC 120-125 «Запитання до Небес», FFC 120-126 «Благочестивий м'ясник», FFC 120-127 «Паломництво дівчини», FFC 120-128 «Гірський Бог», FFC 120-129 «Барабан Гірського Бога», FFC 120-130 «Волохата дівчина», FFC 120-131 «Походження 18 Лоханів», FFC 120-132 «Рибалка та Водяний Дух», FFC 120-133 «Привид-суддя», FFC 120-134 «Підмінене серце», FFC 120-135 «Потворний Бог», FFC 120-136 «Привид шукає юридичної допомоги», FFC 120-137 «Чоловік, який допоміг Богу», FFC 120-138 «Швидка подорож», FFC 120-139 «Гуси скарбника», FFC 120-140 «Троє старих», FFC 120-141 «Потоп», FFC 120-142 «Бог воскресає».

Логічно можуть бути об'єднані розділи «Святі та люди» і «Боги та люди». У цих розділах переважають соціально-побутові казки та легенди, що мають історичне, біблійне чи інше релігійне підґрунтя. Вони пояснюють або інсценізують ситуації, що мають дидактичні та моральні елементи. Таких сюжетів багато серед українських казок. Героями їх переважно є Бог, апостоли Петро і Павло, Божа Мати (Діва Марія), Мойсей, мудрий Соломон (легендарні казки: «Бог нагороджує і карає» ATU 750-779; «Про святих» ATU 790-799; «Чоловік на тому світі» ATU 800-809). У такий спосіб розкривався народний світогляд,

ставлення до християнської моралі, закріплення цінностей соціуму та засудження негативних вчинків («П'яниця в пеклі» ATU 800 A*; «Як чоловік покумався зі Смертю» ATU 332; «Як чоловік забив Смерть у пивник» ATU 332 F; «Солдат і Смерть» ATU 332).

Розділ «Привиди та духи мертвих і людей» − 13 мотивів: FFC 120-112 «Зв'язок з привидом», FFC 120-113 «Дух мертвих убитий», FFC 120-114 «Переслідування духом мертвих», FFC 120-115 «Мертва мати та її дитина», FFC 120-116 «Мудрий суддя Пао-кун», FFC 120-117 «Ув'язнені духи», FFC 120-118 «Бджола як посередник духу мертвих», FFC 120-119 «Мати-мавпа», FFC 120-120 «Мати-тигриця», FFC 120-121 «Смерть ведмедя з кохання», FFC 120-322 «Вишитий черевик падає з хмар», FFC 120-123 «Зневажений звір», FFC 120-124 «Будинок з привидами». З цього розділу паралелі до українських казкових мотивів мають: FFC 120-112 «Зв'язок з привидом» (укр. «Казка про упиря» ATU 530; «Ненькова сопілка і батіжок» ATU 530); FFC 120-114 «Переслідування духом мертвих», FFC 120-116 «Мудрий суддя Пао-кун» (укр. казки про Соломона: «Премудрий Соломон» ATU 700; «Соломонів суд» ATU 926), FFC 120-117 «Ув'язнені духи», FFC 120-118 «Бджола як посередник духу мертвих» (укр. бджола – Божа тварина), FFC 120-119 «Мати-мавпа», FFC 120-120 «Мати-тигриця» (укр. сюжети, в яких мати стала твариною чи птахом під дією прокляття: «Мати-рись» ATU 409), FFC 120-124 «Будинок з привидами» (укр. будинок з нечистою силою, чортами). Сюжети переважно мають паралелі в українській казковій традиції, оповідають про духів померлих родичів чи коханих, злих та добрих упирів, перевертнів. Сам світ мертвих сприймається як потойбічний, що може бути побачений в особливих випадках, коли людина перебуває в стані сильного стресу. Цей світ схожий на наш і має безліч локацій, через які стає дотичним до нашого світу. Через ці локації (церква, монастир, дзвіниця, келія, кладовище, могила, перехрестя, придорожній хрест, предмети, що колись належали святим чи богоугодним людям) духи попереджають людей про небезпеку, віщують, можуть забрати до себе, дають чарівні предмети («Як музиканти грали босорканям» ATU 677**; «Мудра дівчина» ATU 875; «Запроданий чорту» ATU 810-814; «Про чортів» ATU 815-825).

Розділ «Підземний світ і відродження» − 7 мотивів: FFC 120-143 «Нещасний імператор Чун-чен», FFC 120-144 «Чоловік і жінка у двох народженнях», FFC 120-145 «Відвідування підземного світу» (укр. сюжети про Марка, який потрапив до пекла), FFC 120-146 «Покарання за провину», FFC 120-147 «Ловець душ», FFC 120-148 «Три розбійники», FFC 120-149 «Шлюб, визначений наперед». Прикладами можуть бути казки «Старинна романсько-германська новела в устах руського народу» ATU 900, 621 – як царівна перебирала женихами; «Триста років як один день» ATU 471A – як чоловік гостював у Бога. В українській казковій традиції частими є сюжети про подорож героя на небо або під землю. Тріада небо-земля-підземелля вважається міфологічною та пояснює буття людини та її душі, тому казка стає способом роз'яснення того, що відбувається там і тут.

Розділ «Боги та святі» має 19 мотивів: FFC 120-150 «Вень-шу та Пу-сянь», FFC 120-151 «Богиня посухи Хань-Па», FFC 120-152 «Небесна цариця», FFC 120-153 «Святий Тун», FFC 120-154 «Дев'ять братів з одним оком», FFC 120-155 «Пень-цу помирає», FFC 120-156 «Пень-цу не помирає», FFC 120-157

«Серце флейтиста», FFC 120-158 «Вік Пень-цу», FFC 120-159 «Сан-Чіе-Шен», FFC 120-160 «Чін-хуа фу-жен», FFC 120-161 «Ло Інь», FFC 120-162 «Лю Хай», FFC 120-163 «Чан-е», FFC 120-164 «Ненажерливий Бог», FFC 120-165 «Боги, що граються», FFC 120-166 «Сварка богів», FFC 120-167 «Робота на тваринній фермі», FFC 120-168 «Робота за одну ніч». Цей розділ має оригінальні сюжети про життя історичних осіб, що належали до царських родин, були засновниками релігійних організацій, проповідували особливий стиль життя. Таких сюжетів в українському казковому пласті небагато. Як подібні за значенням, можемо назвати казки про Довбуша, Мазепу, опришків, козаків, Запорізьку Січ, про Марка Багатого, про Королевича Марка, чумаків, характерників, що переважно нумеруються в покажчиках за категоріями: скарби, здобування чарівних предметів, боротьба з велетнем тощо.

Розділ «Маги, магічні скарби та магічні творіння» − 21 мотив: FFC 120-169 «Мусульмани знаходять скарби», FFC 120-170 «Сезаме, відкрийся», FFC 120-171 «Позичений посуд», FFC 120-172 «Геомант хоче стати предком імператора», FFC 120-173 «Експлуатований фен-шуй», FFC 120-174 «Зруйнований фен-шуй», FFC 120-175 «Скарб дитини», FFC 120-176 «Горщик зі зміями», FFC 120-177 «Переміщення срібла», FFC 120-178 «Кам'яний кінь», FFC 120-179 «Віяло», FFC 120-180 «Перлина Сороконіжки», FFC 120-181 «Перлина Дракона», FFC 120-182 «Художник», FFC 120-183 «Літаюча тканина», FFC 120-184 «Чудеса», FFC 120-185 «Магія дощу», FFC 120-186 «Чудове будівництво храму», FFC 120-187 «Пагоди», FFC 120-188 «Чудеса дзвонів», FFC 120-189 «Магічне переслідування». Група цих мотивів пов'язана з казками про скарби. У нашого народу цей мотив зустрічається. Скарб часто є не лише знахідкою, а й винагородою за правильні вчинки, поведінку чи приниження соціумом. Такі казки несуть у життя думку, що кожна людина, яка зазнала страждань, заслуговує на винагороду, а позитивний вчинок – на визнання в соціумі («Про корону змії» ATU (672), 300** ; «Названий батько» ATU 750 B; «Про скарб» A **334; FFC 120-170 «Сезаме, відкрийся» − укр. казки про Алі-Бабу; FFC 120-171 «Позичений посуд» − укр. казки про перемірювання скарбу мискою, ситом та іншим посудом; FFC 120-173 «Експлуатований фен-шуй», FFC 120-174 «Зруйнований фен-шуй» − такі сюжети пов'язані з облаштуванням інтер'єру житла; укр. про піч, прядку, веретено, горщики, посуд; про Параскеву-П'ятницю, Кобилячу голову, злидні.

Розділ «Людські видіння» − 8 мотивів: FFC 120-190 «Оракул», FFC 120-191 «Хвалько», FFC 120-192 «Флейтист отримує дружину», FFC 120-193 «Дівчина, яка виходить заміж за жебрака», FFC 120-194 «Швець стає зятем імператора», FFC 120-195 «Пернатий халат», FFC 120-196 «Червоні та білі сливи», FFC 120-197 «Зараза». Мотиви цього розділу в українських казках знаходимо як серед чарівних, так і серед соціально-побутових. Вони розповідають про випадки нерівного шлюбу, розумну дружину-помічницю, що має чарівні здібності чи предмети, за допомогою яких герой виконує складні завдання. Такі казки пропагують ідеї людської рівності та раціоналізму та засуджують пошук вигоди будь-якими способами, переважно нечесними, за допомогою обману. Як приклад: «Про царського похресника» ATU 1640; «Король і Плавунчик» ATU 461; «Доля» ATU 930A; «Про бідного парубка і царівну» ATU 561; сюжети одруження з царівною ATU 850-869, дівчина виходить за царевича ATU 870-879.

Спираючись на попередні власні дослідження та спостереження над українською народною казкою [Карпенко 2024], здійснивши аналіз китайських та українських казкових мотивів, зазначимо основні критерії їхньої подібності та відмінності. Зокрема, подібність деяких китайських казкових мотивів з українськими, індійськими, корейськими та японськими вказує на використання китайською народною прозою запозичених елементів, вживлення їх у національну традицію та побут. Проте частина мотивів соціально-побутових казок є самобутньою, тому що має типову для людського соціуму основу (наприклад, одруження між представниками простого і заможного прошарків суспільства, що подається як нонсенс, нетипова ситуація, яку бажано не наслідувати). У покажчику Аарне-Томпсона-Утера можемо знайти більшість мотивів, згаданих у нашому дослідженні, що вказує на типовість оповідей, які були віднесені до казок в обох народів. Сучасний електронний покажчик ATU має зручний для користування навігатор, з яким легко і швидко можна отримати інформацію про певний сюжет. Для подальшого дослідження покажчика В. Ебергарда варто здійснити зіставлення мотивів з ATU, щоб з'ясувати, чи є в ньому відмінності та особлива тематика.

Типовим для китайських та українських казок є звернення до духів природи, тому що традиційно казка мала пояснити функцію божества, походження його імені, спосіб взаємодії з людиною, корисність його для людини. Також об'єднувальним фактором слугує язичництво як релігійний світогляд. Незважаючи на домінування християнства, український народ зберігає вірування пращурів у духів природи, що передаються від покоління до покоління через усний фольклор, звичаї та ритуали. Казковий сюжет постає тут як своєрідний магніт, що притягує ті елементи культури народу, які можуть бути пояснені через нього (прислів'я та приказки, вірування, звичаї та традиції, ритуали тощо). Функція застереження від необачних вчинків демонструє у казках мораль та дидактику, перевірену не одним поколінням.

Герої китайських та українських казок, щоб виконати покладене на них дидактичне завдання, наділені типовими характерами, що символізують певну конкретну позитивну чи негативну рису або вдачу людини. Культурний елемент наповнює середовище казки давніми предметами побуту, старими звичаями, що часто втратили своє значення, але є цінними для кожного народу як етнічна пам'ять. Спільними універсальними темами казок є: перемога добра над злом, справедливість та мудрість; обидві культури використовують казки як засіб моральної освіти; елементами казок є чарівні предмети, що мають символічне значення; присутня числова символіка, соціальний поділ (на бідних та багатих), інтелектуальний (на розумних, мудрих та дурних), релігійний (віруючий/невіруючий), функціональний (герой, добротворець, злотворець, антагоніст, помічник, знедолений). Жанровий поділ казкових сюжетів – казка-легенда, казка-притча, казка-анекдот, кумулятивна казка, казка-потішка [Дунаєвська 1987].

Відмінності між казками китайців та українців полягають: у тематичній своєрідності – укр. теми боротьби за свободу, козацькі мотиви, соціальна справедливість; кит. теми філіальної побожності, гармонії з природою, ролі чиновників та вчених; персонажній системі – укр. герої-богатирі, хитруни (трикстери), селяни, які перемагають панів; кит. мудреці, даоські безсмертні,

імператори, бідні вчені, тварини-символи; моральних цінностях – укр. акцент на працьовитості, взаємодопомозі, повазі до старших, любові до рідної землі, стійкості; кит. акцент на лояльності, доброчесності, чесності, поміркованості, дотриманні соціальних норм, гармонії. Це зумовлено історичними, культурними та геополітичними причинами.

Отже, аналізуючи співвідношення текстового масиву та класифікаторів на прикладі української та китайської традицій, можна зробити такі висновки:

1) Між «живим» масивом казок та класифікаторами існує невідповідність. Міжнародні та національні покажчики часто не охоплюють усього різноманіття живого фольклору. Це призводить до проблеми існування «позасистемних» сюжетів, які існують у фольклорі, але не мають «номера» в науковій класифікації. Ми це побачили на прикладі зіставлення збірника китайських народних казок [Wilhelm 1921] та покажчика В. Ебергарда [Ebergard 1937]. Система Аарне-Томпсона-Утера створювалася на основі європейського фольклору. При спробах Н. Б. Денніса або сучасних синологів «втиснути» в неї китайський масив виникає конфлікт: сюжети, що не мають аналогів у Європі (наприклад, специфічні даоські чи конфуціанські оповіді), часто ігноруються або маркуються як «атипові». Це створює ілюзію, що таких казок «не існує» для світової науки, хоча вони є частиною народної оповідної традиції.

2) Народна казка в результаті фіксації та втрати зв'язку з культурним середовищем стає «мертвою». Такі зразки постають перед нами у застиглій формі, яка втрачає здатність до змін, але стає джерелом для порівняльного аналізу. Використання покажчиків (насамперед системи Аарне-Томпсона-Утера (ATU)) у процесі дослідження призводить до специфічного наукового ефекту «омертвіння» сюжету. Класифікатор замінює живу, варіативну розповідь сухим цифровим індексом (наприклад, ATU 300). У цей момент казка втрачає свою етнографічну плоть: голос оповідача, діалектизми, особливості українського чи китайського побуту зникають, залишаючи лише логічну схему. Як результат, сюжет стає «мертвим» для культури, але «зручним» для глобальної статистики.

3) Зважаючи на національну специфіку казок Китаю та України, можемо побачити на конкретних прикладах їхню універсальну структуру. Спроби Н. Б. Денніса (1876) та пізніші західні методики класифікації доводять, що на рівні сюжетних ходів українські та китайські казки мають дивовижні збіги, проте національні образи, побут, мова залишаються унікальними.

4) Важлива роль у класифікації казок належить збирачеві та упорядникові збірників, а також авторам покажчиків. Збирачі-фольклористи (такі як П. Куліш в Україні чи Фен Менлуна та Ґу Цзєґана в Китаї) не просто фіксували тексти, а здійснювали первинний відбір, фактично створюючи канонічний текстовий масив, на який згодом спиралися всі наукові класифікатори.

5) Розвиток від моралізаторських байок (Г. Сковорода) та повчальних китайських повістей до наукових систем систематизації демонструє шлях фольклористики від виховної ролі до аналітичного дослідження структур. Попри «омертвіння», покажчик виконує роль кріокамери: він дозволяє зберегти структуру казки навіть тоді, коли жива традиція вмирає. Завдяки класифікаторам ми можемо знайти спільне коріння у текстах, розділених тисячами кілометрів і століть, що було б неможливо під час опрацювання хаотичного

текстового масиву. Класифікатор дозволяє нам знайти ці казки в архівах різних країн, але він не може пояснити їхню душу. Це інструмент, придатний лише для орієнтації в масиві сюжетів та типів казок, а не для повноцінного проживання самої казки.

Типологічні дослідження китайської та української казкової прози мають ще багато недосліджених аспектів, що дозволяє вважати цей напрям перспективним для фольклористів. Основну увагу варто зосереджувати на конкретних збірниках народної прози та теоретичних авторських дослідженнях, щоб уникнути фальсифікацій та реферативності.

Заява про використання штучного інтелекту

Під час підготовки цієї статті автор не використовував штучний інтелект (ШІ) для створення тексту чи аналізу даних. Автор несе повну відповідальність за зміст та точність результатів.

Фінансування

Дослідження не мало фінансової підтримки.

ЛІТЕРАТУРА

ATU-AT-Motif, University of Missouri Libraries. URL: https://libraryguides.missouri.edu/c.php?g=1039894 (дата звернення: 10.03.2026)

Dennys, N. B. *The Folk-Lore of China: and its Affinities with That of the Aryan and Semitic Races.* London, 1876

Eberhard W. *Typen chinesischer Volksmärchen* (FFC 120). Helsinki, 1937.

Eberhard W. *Volksmärchen aus Südostchina* (FFC 128). Helsinki, 1941.

Luthi M. *European folk tale. Form and nature*. München, 1947.

The Chinese Fairy Book. Edited by Dr R. Wilhelm. Translated after the original sources by Frederick H. Martens. New York, Frederick A. Stokes Company Publishers, 1921. URL: https://www.gutenberg.org/files/29939/29939-h/29939-h.htm (дата звернення: 02.03.2026)

Андреєв М. *Сюжетний покажчик українських народних казок* / Упоряд. С. Карпенко. За матеріалами фотокопії рукопису М. Андреєва. Біла Церква, 2015.

Гандзюк, О. Фантастичні якості героїв китайських та українських народних казок. *Китаєзнавчі дослідження*, 2021, (1), 7-15. URL: https://doi.org/ 10.51198/chinesest2021.01.007 (дата звернення: 03.03.2026)

Гнатюк В. Українські народні байки (Звіриний енос). Т. I-II. Зібр. Володимир Гнатюк. *Етнографічний збірник*, 1916, т. 37-38.

Грищенко, І., & Івановська, О. Мотив "Виловлювання місяця" у китайській та українській народній казці про тварин. *Китаєзнавчі дослідження*, 2022. (1), 22-32. URL: https://doi.org/10.51198/chinesest2022.01.022 (дата звернення: 03.03.2026)

Грищенко, І., & Копаниця, Л. Фольклорні варіанти сюжету 1696 у китайській та українській побутовій казці. *Китаєзнавчі дослідження*, 2022. (3), 74-83. URL: https://doi.org/10.51198/chinesest2022.03.074 (дата звернення: 06.03.2026)

Дунаєвська Л. Українська народна казка: монографія. Київ, 1987.

Карпенко С. *Українське казкознавство: методологія досліджень та едиційна практика.* Дніпро, 2024. URL: https://rep.btsau.edu.ua/ bitstream/BNAU/12370/1/Ukraiinske_kasko.pdf (дата звернення: 10.03.2026)

Калашник (Мei) Л. Давньокитайська міфологія як засіб родинного виховання: монографія. Запоріжжя, 2004.

Карпенко С. Огляд покажчиків казкових сюжетів та мотивів: інвентаризація казкознавства. Міфологія і фольклор. № 3-4. Львів: ТзОВ «Простір-М», 2015. С. 67-74.

Кіктенко В. Історія українського китаєзнавства (XVIII – початок XXI століття): монографія. Одеса, 2018.

Кірносова Н. Система трансформацій в українському та китайському перекладознавстві. *Китайська цивілізація: традиції та сучасність:* Зб. ст. Київ, 2007. С. 43-46. URL: https://nasplib.isofts.kiev.ua/handle/123456789/31295 (дата звернення: 06.03.2026)

Костомаров М. Словянська міфологія. Вибрані праці з фольклористики й літературознавства. Київ, 1994.

Левченко М. *Казки та оповідання з Поділля. В записах 1850-1860-х рр*. Вип. I-II. Упоряд. Микола Левченко. Київ, 1928.

Мартинець, А. М., Чередник, Т. П., & Ілійчук, І. В. Китайська народна казка про Ма Ляна: окремі аспекти дослідження. *Китаєзнавчі дослідження*, 2021. (3), 191-206. URL: https://doi.org/10.51198/chinesest2021.03.191 (дата звернення: 01.03.2026)

Потебня А. *Из записок по теории словесности*. Харьков, 1905.

Тексти китайських казок. Lib in UA URL: https://lib.in.ua/92422-charivnyj-penzlyk-ma-liana-kazky-kytajskyh-pysmennykiv/ (дата звернення: 10.02.2026)

Тексти китайських казок. Tales.Org.Ua URL: https://biblioo.org/kazky/kazki-narodiv-svitu/kytajski-narodni-kazky/ (дата звернення: 10.02.2026)

Тексти китайських казок. Дерево Казок URL: https://derevo-kazok.org/kitajski-narodni-kazki/ (дата звернення: 10.02.2026)

Тексти китайських казок. УкрЛіб URL: https://www.ukrlib.com.ua/ world/printit.php?tid=10449 (дата звернення: 10.02.2026)

Перетц В. Нова метода вивчати казки. *Етнографічний вісник*. 1929, кн. 9, С. 187-195.

Чирко І. *Китайські народні казки*. Пер. з кит. І.Чирка. Київ, 1991.

REFERENCES

University of Missouri Libraries (n.d.), "ATU-AT-Motif", available at: https://libraryguides.missouri.edu/c.php?g=1039894 (accessed 10 March 2026).

Dennys, N.B. (1876), *The Folk-Lore of China: And Its Affinities with That of the Aryan and Semitic Races*, London.

Eberhard, W. (1937), *Typen chinesischer Volksmärchen (FFC 120)*, Helsinki (in German).

Eberhard, W. (1941), *Volksmärchen aus Südostchina (FFC 128)*, Helsinki (in German).

Luthi, M. (1947), *European Folk Tale. Form and Nature*, Munich (in German).

Wilhelm, R. (Ed.) (1921), *The Chinese Fairy Book*, translated by Martens, F.H., New York, NY, available at: https://www.gutenberg.org/files/29939/29939-h/29939-h.htm (accessed 2 March 2026).

Andreyev, M. (2015), *Plot Index of Ukrainian Folk Tales*, compiled by Karpenko, S., based on the photocopy of the manuscript by Andreev, M., Bila Tserkva (in Ukrainian).

Handziuk, O. (2021), "Fantastic qualities of the heroes of Chinese and Ukrainian folk tales", *Sinological Studies*, No. 1, pp. 7-15, available at: https://doi.org/10.51198/chinesest2021.01.007 (accessed 3 March 2026) (in Ukrainian).

Hnatiuk, V. (Ed.) (1916), *Ukrainian Folk Tales (Animal Epic)*, Vols. 1-2, *Ethnographic Collection*, Vols. 37-38 (in Ukrainian).

Hryshchenko, I. and Ivanovska, O. (2022), "The motif "Catching the moon" in a Chinese and Ukrainian folk tale about animals", *Sinology Studies*, No. 1, pp. 22-32, available at: https://doi.org/10.51198/chinesest2022.01.022 (accessed 3 March 2026) (in Ukrainian).

Hryshchenko, I. and Kopanytsya, L. (2022), "Folklore variants of the plot 1696 in a Chinese and Ukrainian household tale", *Sinology Studies*, No. 3, pp. 74-83, available at: https://doi.org/10.51198/chinesest2022.03.074 (accessed 6 March 2026) (in Ukrainian).

Dunayevska, L. (1987), *Ukrainian Folk Tale: Monograph*, Kyiv (in Ukrainian).

Karpenko, S. (2024), *Ukrainian Fairy Tale Studies: Research Methodology and Publishing Practice*, Dnipro, available at: https://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/12370/1/Ukraiinske_kasko.pdf (accessed 10 March 2026) (in Ukrainian).

Kalashnyk (Mei), L. (2004), *Ancient Chinese Mythology as a Means of Family Education: Monograph*, Zaporizhzhia (in Ukrainian).

Karpenko, S. (2015), "Review of indexes of fairy tale plots and motifs: inventory of fairy tale studies", *Mythology and Folklore*, No. 3-4, Lviv, pp. 67-74 (in Ukrainian).

Kiktenko, V. (2018), *History of Ukrainian Sinology (18th - early 21st century): Monograph*, Odesa (in Ukrainian).

Kirnosova, N. (2007), "System of transformations in Ukrainian and Chinese translation studies", *Chinese Civilization: Traditions and Modernity*, Kyiv, pp. 43-46, available at: https://nasplib.isofts.kiev.ua/handle/123456789/31295 (accessed 6 March 2026) (in Ukrainian).

Kostomarov, M. (1994), *Slavic Mythology. Selected Works on Folklore and Literary Studies*, Kyiv (in Ukrainian).

Levchenko, M. (Comp.) (1928), *Fairy Tales and Stories from Podillia. In the Records of the 1850-1860s*, Vols. 1-2, Kyiv (in Ukrainian).

Martynets, A.M., Cherednyk, T.P. and Iliychuk, I.V. (2021), "Chinese folk tale about Ma Liang: some aspects of the study", *Sinological Studies*, No. 3, pp. 191-206, available at: https://doi.org/10.51198/chinesest2021.03.191 (accessed 1 March 2026) (in Ukrainian).

Potebnya, A. (1905), *From Notes on the Theory of Literature*, Kharkov (in Russian).

Lib in UA (n.d.), "Texts of Chinese fairy tales", available at: https://lib.in.ua/92422-charivnyj-penzlyk-ma-liana-kazky-kytajskyh-pysmennykiv/ (accessed 10 February 2026) (in Ukrainian).

Tales.Org.Ua (n.d.), "Texts of Chinese fairy tales", available at: https://biblioo.org/kazky/kazki-narodiv-svitu/kytajski-narodni-kazky/ (accessed 10 February 2026) (in Ukrainian).

Tree of Fairy Tales (n.d.), "Texts of Chinese fairy tales", available at: https://derevo-kazok.org/kitajski-narodni-kazki/ (accessed 10 February 2026) (in Ukrainian).

UkrLib (n.d.), "Texts of Chinese fairy tales", available at: https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=10449 (accessed 10 February 2026) (in Ukrainian).

Peretz, V. (1929), "A new method for studying fairy tales", *Ethnographic Bulletin*, Vol. 9, pp. 187-195 (in Ukrainian).

Chirko, I. (Trans.) (1991), *Chinese Folk Tales*, Kyiv (in Ukrainian).

Дата першого надходження статті до видання: 14.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 11.05.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 05.06.2026